

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN MONDROS MÜTAREKESİ HAKKINDAKİ GÖRÜŐ VE DŐŐNCELERİ**Selçuk URAL***

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'dan oluŐan blokun yenilgisi ile sonuçlanmıŐtır.

Osmanlı Devleti, İtilaf devletleri ile Mondros Mtarekesi¹ni 30 Ekim 1918 tarihinde imzalamak zorunda kalmıŐtır.

İmzalanan mütareke ve onun ierdiki hükümler taraflarca çok farklı yorumlanmıŐtır. Bu farklılaŐmanın nereden kaynaklandığını göstermek için önce Osmanlı Devleti'nin daha sonrada müttefiklerin ve özellikle İngiltere'nin bakıŐ açısını ortaya koymak gerekir.

Türk yetkilileri mütareke arifesinde ve sonrasında müttefiklerle dost olabileceklerine, hatta 1856 öncesine bile dnlebileceğine dair kuvvetli bir inanca sahiptiler. Yetkilileri böyle düŐünmeye sevk eden iki sebep vardı. Bunlardan birincisi ite İttihat ve Terakki yönetiminin yıkılması, ikincisi de dışta Rusya'da BolŐevikliĐin İtilaf devletleri aleyhine geliŐmeye baŐlamıŐ olması idi. Özellikle BolŐeviklerin İngiliz menfaatlerine ters politikalar izlemesi Türk idarecilerinin Osmanlı-İngiliz dostluğunun yeniden canlanacağına olan inançlarını kuvvetlendirmektedir.²

Bu ruh hali içerisinde imzalanan mütareke birkaç üst düzey komutanın dışında büyük memnurlukla karŐılanmıŐtır.

Hükümet baŐkanı Ahmet İzzet PaŐa³ ve heyet baŐkanı Rauf Bey mütarekeyi canla baŐla savunmuŐlardır. Ahmet İzzet Paşa'ya göre, mütareke bazı mahzurlarına rağmen Osmanlı Devleti'nin müttefiklerine oranla daha iyi Őartlarda imzalanmıŐtı.⁴

Rauf Bey'e göre de, devletin bağımsızlığı ve saltanatın devamı tamamıyla garantiye alınmıŐtı. Mütareke, yenen ile yenilen arasında değil, belki eŐit Őartlarda

* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü AraŐtırma Görevlisi

¹ Mondros Mütarekesi 30 Ekim 1918 de Osmanlı Devleti adına Bahriye Nazırı Rauf Bey ile Müttefikler adına Amiral Calthorpe arasında imzalanmıŐtır. Bkz.Zeki Sarhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, I, Ankara 1993, s.1.

² Sina AkŐın, İstanbül Hükümetleri ve Millî Mücadele, I, İstanbül 1992, s.24.

³ Ahmet İzzet Paşa Hkmeti, 8 Ekim 1918' de istifa Eden Talat Paşa Hkmeti'nin yerine 14 Ekim 1918 'de kurulmuştur. Bkz. Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, I, İstanbül 1987, s.40.

⁴ AkŐın, s.51.

yapılan bir ateşkesti. Yine ona göre, bu mütareke ile Osmanlı-İngiliz ittifakı yeniden canlandırılmıştır.⁵

Mütareke heyetinde görev alan Reşat Hikmet Bey ise işi bu değerlendirmelerden daha ileri götürerek mütareke ile İngiltere'ye çok taviz verildiğini savunmuştur.⁶

Hariciye Nazırı Mehmet Nabi Bey, 2 Kasım 1918'de yaptığı basın toplantısında mütarekenin devletin hakimiyet haklarına herhangi bir müeyyide getirmedeğini söylemiştir.⁷

Mütareke konusunda gayet iyimser olan Sadrazam Ahmet İzzet Paşa bu görüşlerini 30 Ekim 1918'de Mebusan Meclisi'nde dile getirerek mütarekenin pürüzsüz bir şekilde kabulünü sağlamıştır.⁸

Mütarekenin ilgili makamlara duyurulmasına ve uygulamaya konulmasına geçmeden önce müttefiklerin Osmanlı Devleti'ne nasıl baktıklarını ve mütarekeden neler beklediklerini ortaya koymak faydalı olur.

Türk idarecilerinin düşünceleri ve beklentilerinin aksine İtilâf Devletleri'nin Osmanlı Devleti'ne bakışı tamamen düşmanca idi. Bunun altında iki neden yatmaktadır.

- 1- Çanakkale Cephesinde Müttefiklerin uğradığı maddi ve manevi kayıpların yarattığı çöküntü ve dünya savaşının iki yıl daha uzaması,
- 2- Müttefikler karşısında Osmanlı ordularının kazandığı zaferlerin sömürülen milletlerde uyandırdığı hürriyet ateşi idi.⁹

Müttefikler içerisinde İngiltere'nin Osmanlı Devletine bakışı hiç şüphesiz daha düşmanca idi. Zira Çanakkale ve Kut'ül Amare mağlubiyetleri İngiltere'nin iç alma duygusunu kamçılıyordu. Diğer bir faktörde Osmanlı Devleti'nin, İtilaf devletlerinin incinen sömürgeci duyguların tatmin edilmesi noktasında sömürülen devletlere ibret olarak seçilip cezalandırılmak istenmesidir.¹⁰

Mütareke, sadrazamın ateşkesi ordulara ve vilayetlere bildirdiği tarih olan 31 Ekim 1918'de yürürlüğe girmiştir.¹¹ Aynı gün meydana gelen diğer bir gelişme ise

⁵ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılâp Tarihi, Cilt 3, Kısım 4, Ankara 1983, s.757.

⁶ Akşin, s.62

⁷ Gotthard Jaeschke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, I, Ankara 1989, s.1.

⁸ Gotthard Jaeschke, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, Ankara 1986, s.27

⁹ Bayur, s.756.

¹⁰ Akşin, s.24.

¹¹ Sarıhan, s.3.

mütareke gereği Mustafa Kemal Paşa'nın, Liman Von Sanders Paşa'dan Yıldırım Orduları Grup Komutanlığını¹² devralmasıdır.¹³

Mustafa Kemal Paşa görevi aynı gün devr alır almaz emrindeki birliklere çeki düzen vermeye ve bölgenin asayişini temine çalışmaya başlamıştır.¹⁴

Bu tarihten sonra Mustafa Kemal Paşa'nın bazen Sadaret ve bazen de Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti ile mütarekenin hükümleri ve uygulanışı üzerinde onlarca görüşmeler yaptığını görüyoruz.

Mustafa Kemal Paşa'nın mütarekenin muhtevası ve uygulanışı üzerinde görüşleri, onun askeri ve siyasi geleceği ile yakından alakalı, birbiriyle örtüşen, birbirini tamamlayan ve onun ileriyi gören dehasını yansıtan bir özellik arz etmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın görüşlerini üç devrede incelemek doğru olacaktır.

- 1- Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı Devresi,
- 2- İstanbul'da Harbiye Nezareti Emrinde Geçirdiği Devre,
- 3- 9.Ordu Kıtaaatı Müfettişliği Devresi.

Grup Komutanlığı devresini, mütarekeyi en geniş anlamda devletin ve milletin lehine değerlendirip uygulamaya çalışma devresi olarak tanımlayabiliriz.

İstanbul'da geçirilen dönemi, Mustafa Kemal Paşa'nın mütarekenin uygulanışı üzerinde uyarıcı, onun yıkıcı etkilerinden hükümeti haberdar etme ve çözüm önerileri sunma devresi olarak nitelendirebiliriz.

Üçüncü devre ise mütareke ile esarete sokulmak istenen Türk Milleti'ni buna karşı mücadeleye davet etme dönemi olarak adlandırabiliriz.

Birinci devrede Mustafa Kemal Paşa, Ali İhsan Paşa gibi İngilizlerle sıcak temas içerisinde sorumlu bir komutan durumundadır. Bölgesinin önemine binaen mütarekenin içeriği ve uygulanması noktasında diğer bütün komutanlardan çok daha şuurlu ve titiz, devletin ve milletin geleceği açısından ileride karşılaşılması muhtemel sorunlar üzerinde de çok daha çözüm üretmeye yatkındır. Diğer sivil ve askeri yetkililerin aksine teslimiyetçi bir portre çizmemiştir.

Mustafa Kemal Paşa, bu devrede mütarekenin Terhis, Toros Tünelleri, Esirlerin İadesi, Sınırların tespiti gibi komutanlığını birinci derecede ilgilendiren konular üzerinde İstanbul'la bir dizi yazışmalar yapmıştır.

¹² Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı tarihte Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı 7. ve 2. Ordulardan oluşmaktaydı. Bkz. İsmet Görgülü On yıllık Harbin Kadrosu, Ankara 1993, s.154.

¹³ Mustafa Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, I, Ankara 1995, s.1.

¹⁴ Jorge Blanca Villalta, Atatürk, Ankara 1982, s.249.

Aşağıda yer verilecek olan yazışmalar Mustafa Kemal Paşa'nın mütarekenin uygulanması hususundaki bilgi, beceri ve ileriye görmedeki tartışmasız vasıflarını ortaya koyacaktır.

Mustafa Kemal Paşa, muhtemelen Ahmet İzzet Paşa'nın ordulara mütareke şartlarını¹⁵ bildirmesinden birkaç saat önce Erkân-ı Harbiye Riyaseti'ne gönderdiği telgrafta, mütareke hükümlerinin kendisine ulaşmadığını ifadeyle, mütarekenin bir terhisi zorunlu kılacağına dikkat çekerek şu önerilerde bulunmuştur:¹⁶

1) Eratın terhisi ve esirlerin memleket dahiline nakli bir takım düzensizliklere bu durum ise asker zayıflığına neden olacaktır. Bu nedenle demiryolları, işe memurları ve amele subaylarının terhisten muaf tutulmasının emir verilmesi,

2) Terhis edilen askerlerin menzil hatlarının bittiği yerden itibaren memleketlerine gidecekleri yere kadar ihtiyaçlarını karşılamak için yeteri derecede harçlık verilmesi,

3) Nakliyenin uzun süreceği dikkate alınarak İtilâf Devletleri ile görüşülerek süre konusunda bir anlaşmaya varılması,

4) Terhis konusunda işlemleri zorlaştıracak ve asayiş bozacak her türlü resmi ve gayri resmi yayının önlenmesi.

Hiçbir altyapı hazırlığı yapılmadan 5 Kasım 1918'de terhisle ilgili padişah iradesinin çıkarıldığı¹⁷ ve derhal uygulamaya geçildiği düşünüldüğünde bu telgrafın içeriğinin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa, 3 Kasım günü Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne gönderdiği telgrafta mütareke hükümlerinin komutanlığa ulaştığını fakat Grup komutanlığının üzerine düşen sorumluluğu yerine getirebilmesi için şu hususların aydınlatılmasını istemiştir.

a) Mütarekenin onuncu maddesinde ifade edilen Toros tünelleri¹⁸ ile kastedilen tüneller nerelerdir. Amanos Tünellerinin de bu grup içinde kabul edilip edilmediği, hattın işgali işletmeyi de kapsamaktadır mı, işgal kuvveti ne miktardan ve nereden gelecektir,

b) Suriye sınırının grupça vilayet hududu olarak kabul edildiği, bunun aksi bir kararın olup olmadığı,

¹⁵ Mütareke şartları Ahmet İzzet Paşa tarafından ordulara 2 Kasım 1918 günü bildirilmiştir.

Bu telgrafta sadrazam mütareke şartlarının hafif olduğunu ve sayede saltanatın devamının sağlandığını da iddia etmiştir. Bkz. Jaeschke, Kronoloji, s. 1

¹⁶ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 27, (Mart 1959), No: 707.

¹⁷ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 27, (Mart 1959), No: 707.

¹⁸ Mütarekenin 10.maddesi "Toros tünellerinin müttefikler tarafından işgali" Bkz. Nihat Erim, Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri, I, Ankara 1953, s.521.

c) Kilikya havalisi diye isimlendirilen bölgenin nereleri kapsadığı,

d) Mütarekenin 20.maddesi¹⁹ mucibince verilecek olan talimat nereden ve ne zaman alınacaktır.

e) Orduların kendi bölgelerinde mütarekeyi uygulamaları emredildiğine göre İtilâf Devletleri ile ortaklaşa düzenlenmesi gereken hususlarda tarafımızca teşkil edilecek heyetler vasıtasıyla görüşmelerin yapılması mı emredilmiştir.²⁰

Bu telgrafla Mustafa Kemal Paşa, Suriye bölgesi sınırının ne şekilde tespit edileceğini çok haklı bir şekilde sormaktadır. Yine bu telgrafın e şıkında yöresel de olsa mütarekenin uygulanması hususunda taraflarca heyetler oluşturulmasını teklif etmektedir. Eğer bu teklif o tarihte uygulamaya konulabilseydi Musul'un boşaltılması ve İskenderun'un işgali gibi milli vicdanı inciten hadiseler meydana gelmeye bilirdi.

Mustafa Kemal Paşa, aynı tarihte (3 Kasım'da) Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine ikinci bir telgraf daha göndermiştir. Bu telgrafta, İtilâf Devletlerine mensup esirlerin İstanbul'da toplatılmasına dair mütarekenin dördüncü maddesine istinaden Grup Komutanlığı bünyesinde bulunan esirlerin İskenderun'da toplatılarak deniz yoluyla İstanbul'a gönderilmesinin zaman ve nakil vasıtaları açısından olumlu olacağını bildirmiştir.²¹

İstanbul'la bu yazışmalar sürerken Grup birlikleri ile de birtakım yazışmalar yapılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, 3 Kasım da 2. ve 7. Ordular ile Başmenzil Müfettişliğine gönderdiği emirde, grup emrinde kullanılması düşünülen yük otomobillerinin fazlasının Anadolu içlerine sevkini istemiştir.²²

Bu emirle Mustafa Kemal Paşa'nın gruba ait fazla araç ve gerecin İtilâf Devletleri'nin eline geçmesine engel olmak istemiştir. Bu tavır Milli Mücadele Hareketine başladıktan sonra gerek kendisi gerek diğer dava arkadaşları tarafından titizlikle uygulanmış ve desteklenmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın diğer bir emri yine aynı tarihli olup, direkt 2.Ordu Komutanlığına hitaben yazılmıştır. Bu emirle bölgede İtilâf Devletleri'nin yetkili komutanları ile yapılacak görüşmelerin Ordu Komutanlığınca oluşturulacak bir heyetçe yapılması istenmiştir. Böylelikle herhangi bir subayın karşı taraftan bir subayla veya heyetle görüşme yapması engellenerek, uygulamada doğabilecek muhtemel bir kargaşanın önlenmesi amaç edinilmiştir.²³

¹⁹ Madde 20 "Beşinci madde mucibince terhis edecek Kuva-yi Osmaniye'ye ait teçhizat, esliha , cephane ve vesait-i nakliyenin tarz-ı istimaline dair ita edilecek talimata riayet olunacaktır." Bkz. ERİM, s.523.

²⁰ HTVD, S.27, No.714; Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, V, (AAM Yayını), Ankara 1991, s.15.

²¹ HTVD., S.28 (Haziran 1959) No.723.

²² HTVD., S.28, No.725.

²³ HTVD., S.28, No.724.

Erkân-ı Harbiye, 4 Kasım da gönderdiği cevapta Toros Tünelleri'ni işgal edecek kuvvetin miktarını İngilizlerin belirleyeceği, Suriye'deki garnizonların teslimi maddesinin de ihtiyaten yazıldığını belirtmiştir.²⁴

Görülüyor ki hükümet ülke sınırları içinde gerçekleştirilecek işgalde insiyatifi elinde tutmadığı gibi, bununla ilgili hazırlıklardan dahi habersizdir. Bu tavır içerisinde olan hükümetin heran devlet aleyhine suistimal edilebilecek bir işgali engellemek yerine İngilizlere pürüz çıkarmamaya çalışması akli selim bir politika olarak kabul edilemez.

Mustafa Kemal Paşa, bu telgrafa aynı gün verdiği cevapta; Toros Tünellerini işgal edecek kuvvetin icabında Anadolu'yu işgal edebilecek miktarda olması durumunda dahi buna izin verilip verilmeyeceği, Suriye'deki garnizonların -askeri birliklerin- teslimi gereğince İngilizlerin kendi haritalarına dayanarak 7. Ordu'nun teslimini istedikleri, Kilikya terimini kullanan İngilizlerin Suriye'nin kuzey hududunu Maraş'a kadar uzatmayı ve böylece işgali Anadolu içlerine kadar götürmeyi amaç edindiklerini bildirmiştir.²⁵

Mustafa Kemal Paşa, bu telgrafa hükümetin İngiliz taleplerine karşı milli onura layık bir tavır sergileyememesi durumunda işgallerin Anadolu içlerine kadar yayılması tehlikesi ile karşı karşıya kalılabileceğine çok açık bir şekilde dikkat çekmektedir.

Bu telgrafa Sadrazam Ahmet İzzet Paşa imzası ile 5 Kasım da verilen cevapta, Hükümet, Grup Komutanlığı'ndan İngilizlere karşı olumlu bir tavır sergilenmesi istenmiştir. Bu olumlu tavrın Yunan kıpırdanışını engelleyeceği dahi vurgulanmaktaydı.²⁶

Sadrazamın İskenderun'un boşaltılması ve İngilizlerin taleplerine muhalefet etmemekle, Yunan kıpırdanışı arasında nasıl bir bağlantı kurduğunu anlamak zordur. Büyük bir ihtimalle Hükümet teslimiyetçi politikasına kılıf aramak için böyle bir cevap hazırlamıştır.

Hükümet gerekli askeri ve siyasi tedbirler almak yerine kolaycılığa kaçarak 5 Kasım da orduların terhisi ile ilgili padişah iradesini çıkartmasına ek olarak, Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı ile 2.Ordu karargahlarını lağvetmek için gerekli hazırlıkları başlatmıştır. Yeni düzenlemeye göre bütün birliklerin 7.Ordu'ya bağlanması planlanmaktaydı.²⁷

Bu tarihlerde 7.Ordu'nun İngilizlerce esir edilmesi tehlikesi ile karşı karşıya olduğu dikkate alınırsa Grubun lağvedilme kararı açıkça bir cinayetti. Zira yedinci

²⁴ Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, I, İstanbul 1991, s.39

²⁵ M.Surullah Arısoy, Mustafa Kemal Atatürk'ün Söyleyip Yazdıkları, I.Kitap, Ankara 1989, s.292; ATTB., IV., s.18; HTVD, S.28, No.736.

²⁶ Tansel, s.39.

²⁷ Sarıhan, s.12

ordunun esir edilmesi durumunda otoritesiz kalacak birliklerin süratle dağılması ve bölgenin muhtemel bir İngiliz işgali için açık hedef olması kaçınılmaz olacaktı.

Mustafa Kemal Paşa, 6 Kasım'da Erkân-ı Harbiye'ye gönderdiği telgrafta, İngilizlerin Halep'teki birliklerine erzak yardımını İskenderun üzerinden ulaştırmak için ısrar ettikleri üzerinde durarak, bu ısrarın arkasındaki nedenin 7.Ordunun çekiliş yollarını tıkamak ve onu teslimle zorlamak olduğunu, bu hususta gerekli tedbirleri aldığını ifade etmiştir.²⁸ Mustafa Kemal Paşa aynı tarihte gönderdiği ikinci telgrafta da Grup Karargâhının lağvedilmesini üstü kapalı eleştirmiş, bu yeni düzenlemenin uygulanması durumunda görevden affını istemiştir.²⁹

Mustafa Kemal Paşa, 7 Kasım'da Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya gönderdiği telgrafta 7.Ordunun geri çekilişi konusunda gerekli askeri tedbirleri aldığını, geçmişin mirası olan mevcut durumdan hükümetin siyasi teşebbüsleri ile kurtulmayı temenni ettiğini vurgulamıştır.³⁰

Mustafa Kemal Paşa, 8 Kasım'da gönderdiği ilk telgrafında İngilizlerin bölgede faaliyette bulunan bazı çetelerin Türkler'den oluştuğunu, ordunun da bunlara destek vererek bölgede huzuru bozdukları yönündeki iddialarına yer vererek bunların aslı olmadığını, İngilizlerin bu tür propagandalarla yeni işgallere zemin hazırlamakta olduklarını belirtmiştir.³¹

Sadrazam İzzet Paşa, bu telgrafa verdiği cevapta Mustafa Kemal Paşa tarafından ileri sürülen teklif ve görüşleri tetkik etmek yerine, ateşkesin bozulmaması için İskenderun'un hemen boşaltılması emrini vermiştir. Üstelikte İngilizlere zorluk çıkarttığı gerekçesiyle Mustafa Kemal Paşa'yı da yumuşak bir üslupla eleştirmiştir.³²

Mustafa Kemal Paşa cevabi telgrafında (8 Kasım'da), Sadrazamın yaptığı eleştiriyi reddederek İngilizlerin mütareke şartlarına uymadıklarını, hükümetin İngilizler karşısında takındığı tavırdan işgallerin Anadolu içlerine kadar yayılma tehlikesi baş gösterdiğini, böyle devam edilmesi durumunda gün gelip hükümeti bile İngilizlerin tespit ve teşekkül ettirebileceği tehlikesine dikkat çekmiştir.³³

Mustafa Kemal Paşa aynı gün gönderdiği ikinci bir telgrafta ise mütarekenin devletin geleceği açısından güven verici olmadığını, bu gidişattan kaçınılmasının tek yolunun mütarekedeki muğlak ve şüpheli maddelerin biran evvel tespit ve izah edilmesi gerektiğini Sadarete bildirmiştir.³⁴

²⁸ ATTB, IV, s.19-20

²⁹ HTVD, S.29 (Eylül 1959) No.746

³⁰ HTVD, S.29, No.748.

³¹ HTVD, S.29, No.751.

³² Sarıhan, s.15.

³³ Sarıhan, s.17.

³⁴ ATTB, IV, s.22.

Bu telgrafın İstanbul'da nasıl karşılandığı bilinmemektedir. Zira hükümet, 8 Kasım da istifa etmiş yerine 12 Kasım da Tevfik Paşa Hükümeti kurulmuştur.³⁵

Bu gelişmeden bir gün sonra yani 9 Kasım günü İskenderun işgal edilmiştir. İşgal esnasında Fransız Cautelas Torpidosu komutanı David Beauregard ön anlaşmaya aykırı olarak verdiği emirde bütün Türk memur, polis ve jandarmaların şehri terk etmelerini istemiştir.³⁶

Bu olay, Mustafa Kemal Paşa'nın İtilâf Devletlerinin gün gelip Türk yönetimine müdahale edebilirler iddiasını, iddia olmaktan çıkarmış, acı bir gerçeğe dönüştürmüştür.

Türk Hükümeti'nin bu işgale de tepkisi Musul örneğinde olduğu gibi cılız bir protestodan öteye geçmemiştir.³⁷

Mustafa Kemal Paşa, Grup Komutanlığı'nın ve 7.Ordunun lağvedilmesi üzerine idareyi 10 Kasım da 2. Ordu komutanı Nihat Paşa'ya devrederek İstanbul'a hareket etmiştir.³⁸

Musul ve İskenderun'un işgali, İzzet Paşanın iktidarı boyunca İngilizlerin mütareke hükümlerine sadakatle bağlı kaldıkları yönündeki Rauf Beyin hatıratındaki sözlerini yalanlamaktadır.³⁹

Ahmet İzzet Paşa Hükümeti, iktidarda kaldığı süre boyunca sırf mütareke bozulmasın diye İtilâf Devletleri'nin ve özellikle İngilizlerin taleplerini milli onura ve mütareke hükümlerine aykırı olarak gerçekleştirmeyi kendisine vazife edinmiştir. Bütün bu gayretlerine rağmen yine de İngilizler ve padişah nezdinde itibar görmemiştir.

Mütarekenin imzalanmasından hükümetin istifasına kadar geçen devrede İtilâf Devletleri'nin yaptığı ortada iken, İstanbul basını sanki hiçbir şey yokmuş gibi davranmakta, mütarekenin ülkenin lehine olduğu tezini işlemeye devam etmiştir. Bu durum içte milli meselelerde halkın kandırılmasına, dışta da Hükümet üzerinde İtilâf Devletleri'nin baskıyı artırmasına neden olmuştur. Öyle ki İngiliz Dışişleri Bakanlığı İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'e gönderdiği yazıda; Türklere mütarekenin lehlerinde olduğuna dair bir izlenimin yaratılmasına meydan verilmemelidir denmekteydi.⁴⁰

Mütarekeyi Türk-İngiliz dostluğunun yeni bir adımı olarak gören padişah Vahdettin bile gerçekleştiren işgaller sebebiyle biraz dahi olsa tereddüte düşmüş

³⁵ Jaeschke, Kronoloji I, s.2.

³⁶ Tansel, s.45.

³⁷ Bayur, s.760.

³⁸ Sarıhan, s.20.

³⁹ Feridun Kandemir, Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay, İstanbul 1965, s.28.

⁴⁰ Salahi Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, I, Ankara 1995, s.10.

olmalı ki Mondros'tan dönen Sulh heyetinin 10 Kasımdaki görüşme teklifini reddetmiştir.⁴¹Bu tavrın geçici olduğu kısa süre sonra ortaya çıkacaktır.

Yeni hükümet, ilk iç olarak mütarekenin uygulanması ile ilgili işleri belli bir düzene oturtmak için İtilâf Devletleri yelerinin de katılımıyla bir "Mütareke Karma Komisyonu" oluşturmuştur. 13 Kasımda Hariciye Nezareti bünyesinde kurulan bu komisyonunun başkanlığına Galip Kemali (Söylemezoğlu) Bey getirilmiştir.⁴²

Gerek Irak ve Suriye cephelerinde sürdürülen İngiliz işgalleri, gerek İtilâf yetkililerin uygulamalar konusunda uzlaşmaz tavırları hem komisyonu, hem de hükümeti eli kolu bağlı hale getirmiştir.⁴³

13 Kasım da İstanbul'un gayri resmi işgali ile mütarekenin uygulanışının da seyri değişmiştir. Zira o güne kadar başkentten binlerce kilometre uzakta meydana gelen işgaller artık hükümetin burnunun ucuna kadar gelmiş dayanmış,İstanbul işgal edilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa bu durumu 23 Nisan 1920 de TBMM'nin açılışında şöyle dile getirmiştir:

"İtilâf Donanmaları İstanbul'a girdikten sonra mütareke ahkâmı bir tarafa bırakıldı. Gün geçtikçe artan bir şiddetle, hukuku saltanat, haysiyeti hükümet, izzetinefsi millimiz taaddiyata uğradı...."⁴⁴

Mustafa Kemal Paşa'nın 13 Kasımda İstanbul'a gelişi ile birlikte onun mütareke hakkında Grup Komutanı sıfatıyla yaptığı öneriler ve uygulamalardan farklı bir yol izlediğini görmekteyiz.

13 Kasım 1918-16 Mayıs 1919 devresinde Mustafa Kemal Paşa'nın mütareke hakkındaki görüşleri değişmediği gibi hükümetin politikalarını daha keskin bir dille eleştirmeye başlamıştır. Bu devrede Mustafa Kemal Paşa, neri ve değerlendirme bazında bazı gazetelerle röportajlar yapmıştır. Bunun haricinde yakın arkadaşları ile de Milli Mücadele Hareketini başlatma hususunda bir takım görüşmeler yapmıştır. Konumuz gereği bu görüşmelerden ziyade mütareke hakkında gazetelere verdiği beyanatları inceleyeceğiz.

Mustafa Kemal Paşa, mütareke ile ilgili ilk beyanatlarını Kasım başlarında Zaman ve Vakit gazetelerine vermişti. Bu beyanatlarında, mütarekenin şartlarını görünüşte Bulgaristan'ın yaptığı mütareke şartlarından daha ağır bulmadığını, fakat 7.maddenin bütün Anadolu'nun işgaline yol açabileceğini de ştne basarak ifade etmiştir.⁴⁵

⁴¹ Ali Fuat Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, Ankara 1987, s.156

⁴² Sarıhan, s.25.

⁴³ Jaeschke, İngiliz Belgeleri..., s.31.

⁴⁴ Atatürk'n Söylev ve Demeçleri, I, (AAM Yayını) Ankara 1989, s.12.

⁴⁵ Sonyel, s.12.

İstanbul'a geldikten sonra ilk beyanatını 17 Kasım da Minber gazetesine vermiştir. Bu röportajda, mütarekenin İtilâf Devletleri tarafından açıkça ihlal edildiğini ve hükümetinde buna seyirci kaldığını ifade etmiştir.⁴⁶

İkinci beyanat 18 Kasım günü Vakit gazetesinde yer almıştır. Bu beyanatta, Osmanlı Hükümetleri'nin mütarekenin uygulanması hususunda baştan beri yanlış metod izlendiği üzerinde durulmuştur. Ona göre mütareke uygulamaya konmadan önce tarafların bir araya gelerek yanlış veya eksik yorumlanan hususların diplomatlarca ele alınıp ortak bir karara varılması, alınan kararlarında askerlerce icrası sağlanmalıydı. Fakat hükümet bunu yapmamıştır. Mütareke maddelerinin yorum ve uygulaması askerlere üstelikte insiyatif tamamen İngilizlere bırakılarak yapılmıştır. Bu ise birçok sakıncalar doğurmuş ve doğurmaya da devam edecektir.

Hükümetin böyle olumsuzluklarla karşılaşmaması için gerekli teşebbüslerde bulunması lazımdır.⁴⁷

Mustafa Kemal Paşa bu beyanatu ile İtilâf Devletleri'nin alışla gelmiş usullerin dışında usuller uygulamasını iyi niyetle bağdaştıramadığını, Türk Hükümeti'nin de şu ana kadar ki uygulamalardan dolayı hatalı, hatta suçlu olduğunu üstü kapalı bir şekilde vurgulamaktadır.

Mustafa Kemal Paşa, yıllar sonra, Hakimiyeti Milliye Gazetesi'ne verdiği 5 Nisan 1926 tarihli beyanatında yaptığı çalışmaların ve gazetelere verdiği beyanatların Osmanlı Hükümetini aydınlatmaya yönelik olduğunu ifade ederek, hükümetlerin birbirini takliden İtilâf Devletleri karşısında aciz ve zayıf politikalar izlemesi memleketin istilasını kolaylaştırdığını belirtmiştir.⁴⁸

Mustafa Kemal Paşa, 16 Mayıs 1919 da 9.Ordu Kıtaatı Müfettişi olarak Samsun'a hareket edeceği güne kadar yakın arkadaşları ile bir dizi görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerde kendisi ile birlikte yakın arkadaşlarının da Anadolu'ya geçmesi ve Milli Mücadele Hareketini başlatmak kararı alınmıştır. Zira İstanbul'da kalarak memleketin bu şekilde harap olmasına seyirci kalınmazdı.

Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçerken Mondros Mütarekesi'nin artık kabul edilemez bir metin olduğunu ve milletçe onurlu başka bir barışa ihtiyaç duyulduğunun farkındaydı. Ona göre, mütareke hükümleri ve uygulamaları Türk Vatanını parçalamaya, Türk Milletini yok etmeye yönelik bir hal almıştır. Bu sebeple milletin bundan sonra kendi haklarını kendisinin araması ve müdafaa etmesi, kendilerinin de mümkün olduğu kadar bu yolu göstermesi ve ordunun da millete yardım etmesini kurtuluş için tek yol olarak görmektedir.⁴⁹

⁴⁶ Sarıhan, s.30.

⁴⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III, Ankara 1989, s.1; Ergün Sarı, Atatürk'le Konuşmalar, İstanbul 1981, s.41.

⁴⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, s.26.

⁴⁹ Akif Aksan, Atatürk Der ki, Ankara 1986, s.17.

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıktıktan sonra Milli Mücadele yolunda bütün mesaisini iki hedefi gerçekleştirmek için sarfetmiştir. Bunlardan birinci Milli uyanışı ve teşkilatlanmayı sağlamak, ikincisi de orduyu mümkün olduğu kadar mütareke uygulamalarının zararlarından korumak ve onu mücadele için hazırlamaktır.

Kurtuluş yolunda azimli ve kararlı adımlarla yürüten Mustafa Kemal Paşa, 20 Mayıs'ta Erzurum Valiliği'ne gönderdiği telgrafta, milleti İzmir'in işgalini protesto etmeye davet etmiştir. Bu telgraf mütarekeye karşı milli hareketin ilk adımıdır. Zira bu telgraf kısa sürede etkisini göstermiş, memleketin her yanında protesto mitingleri düzenlenmiş, yüzlerce protesto telgrafları İstanbul'a gönderilmiştir.⁵⁰

Mustafa Kemal Paşa, 20 Mayıs'ta Harbiye Nezaretine gönderdiği telgrafta ise İngilizlerin yerel idarecilere haber vermeden istedikleri yere asker çıkardıkları, Türk yetkililerin bilgi alma yönündeki taleplerine İngilizlerin cevap bile vermediğini, bu durumun Türk Hükümetinin millet üzerindeki varlığını ve nüfuzunu tehlikeye soktuğunu ifade etmiştir.⁵¹

24 Mayıs'ta Erkân-ı Harbiye'ye gönderdiği telgrafta da İngilizlerin 15. Kolordu'nun miktarını azaltmak için müdahalelerde bulduklarını belirterek, bunun arkasındaki nedenin ise Erzurum üzerine yapılması düşünülen Ermeni saldırılarını kolaylaştırmak olduğunu açıklamıştır. İngilizlerin bu yöndeki taleplerinin dikkate alınmaması, aksine kolordu mevcudunun artırılmasını teklif etmiştir.⁵²

Mustafa Kemal Paşa, Erkân-ı Harbiye'ye gönderdiği ikinci bir telgrafta ise ülke genelinde asayişin 43.000 kişilik Osmanlı Ordusu ile sağlanamayacağına dikkat çekerek, gerek doğu bölgesinde, gerekse diğer bölgelerde jandarma miktarının artırılmasını talep etmiştir.⁵³

Mustafa Kemal Paşa, 29 Mayıs'ta Havza'dan 3. 15. ve 20. Kolordulara gönderdiği telgrafta İtilâf Devletleri'nin Türk devletini ve milletini yok etmek için yaptığı girişimleri gizleme gereği bile duymadığını dile getirerek İtilâf Devletlerinin bu gayretlerini Hristiyanlık adına bir görev olarak telakki ettiklerini vurgulamıştır.⁵⁴

Mustafa Kemal Paşa, gerek kolordularla gerek Hükümetle yazışmalarında İtilâf Devletlerinin politikalarını, hedeflerine ulaşma hususunda kimleri nasıl kullandığını ve kullanmak isteyeceğini çok açık bir şekilde ortaya koymuştur. Tabidir ki bu yazışmalardan İngilizlerin memnun olması mümkün değildi. Anadolu üzerindeki planlarından vazgeçmek istemeyen İtilâf Devletleri ve özellikle İngiltere

⁵⁰ Kemal Atatürk, Nutuk , I, İstanbul 1982, s.23.

⁵¹ HTVD, S. 4 (Haziran 1953) No. 68-69

⁵² HTVD, S.4, No.77

⁵³ HTVD, S.4, No.71

⁵⁴ ATTB, IV, s.26; Onar, s.47-49

Mustafa Kemal Paşa'yı bir engel olarak görmüş ve onu İstanbul'a geri getirtmek için hükümet nezdinde sayısız teşebbüslerde bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa üzerinde bulundurduğu resmi görevi ile daha fazla devam edemeyeceğini anlayınca çok sevdiği askerlik görevinden 8/9 Temmuz 1919 gecesi istifa ederek mücadelesine milletin bir ferdi olarak devam etme kararı almıştır.

Dört yıl sürecek olan bu mücadelesinde Mustafa Kemal Paşa çok sevdiği milleti ile beraber omuz omuza vererek önce Mondros mütarekesini daha sonrada onun ölü çocuğu Sevr'i tarihin karanlığına gömerek Lozan'ı ve tam bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'ni ortaya çıkarmıştır.